

**ДЕРЖАВНА УСТАНОВА “ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА
ПРОГНОЗУВАННЯ НАН УКРАЇНИ”**

Рихтюк Володимир Леонідович

УДК 338.2:355.45

**ПОТЕНЦІАЛ ОБОРОННОЇ СФЕРИ В ІННОВАЦІЙНІЙ
МОДЕЛІ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

08.02.03 – організація управління, планування і регулювання економікою

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Київ – 2005

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті економічного прогнозування НАН України.

Науковий керівник доктор економічних наук, професор
Мунтіян Валерій Іванович,
Державна установа “Інститут економіки та
прогнозування НАН України”,
головний науковий співробітник відділу економічного
зростання та структурних змін в економіці.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Лапко Олена Олександрівна,
Державна установа “Інститут економіки та
прогнозування НАН України”,
провідний науковий співробітник відділу фінансового
та бюджетного прогнозування;

кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
Жаліло Ярослав Анатолійович,
Національний інститут стратегічних досліджень,
завідувач відділу економічної та соціальної стратегії.

Провідна установа Київський національний економічний університет,
кафедра макроекономіки та державного
управління (м. Київ).

Захист відбудеться “10” листопада 2005 р. о 14 годині 30 хвилин на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.239.01 Державної установи “Інституту економіки та прогнозування НАН України” за адресою: 01011, м. Київ-11, вул. Панаса Мирного, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державної установи “Інституту економіки та прогнозування НАН України”, м. Київ-11, вул. Панаса Мирного, 26.

Автореферат розісланий 8 жовтня 2005 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Левчук Н.І.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Основною стратегічною складовою економічної реформи є перехід економічної системи до моделі інвестиційно-інноваційного розвитку. Саме така модель спроможна забезпечити добробут населення, інтегруючись як повноцінний партнер в нову архітектуру світогосподарської системи і вийти на траєкторію сталого економічного розвитку.

Актуальність теми. Реформування Воєнної організації держави в умовах економічної стабілізації та конверсії потребує нагального й ефективного вирішення одного з найважливіших теоретичних і практичних завдань – розробки та впровадження адекватної щодо нових умов воєнно-економічної політики, включаючи розповсюдження ринкових відносин на воєнно-економічну сферу, пошуку оптимальних пропорцій між воєнним та цивільним секторами економіки. Недооцінка економічного аспекту оборонного будівництва, відсутність реальної та достовірної оборонно-економічної інформації заважає реформуванню Збройних Сил України, використанню потенціалу оборонної сфери в інвестиційно-інноваційній моделі розвитку національної економіки.

Розробкою оборонно-економічної проблематики в Україні займалися і займаються вітчизняні вчені В. Бадрак, Ю. Бажал, В. Бегма, Л. Безчасний, Є Бершеда, Р. Боднарчук, О. Бодрук, В. Борохвостов, В. Будкін, О. Власюк, В.Геець, О. Гончаренко, В. Горбулін, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, О. Їжак, П.Кабан, Б. Кваснюк, В. Кириленко, В. Кузьменко, О. Лапко, А. Лук'янов, О. Маначинський, Г. Манчуленко, В. Мунтіян, Б. Парахонський, Г. Перепелиця, С. Пирожков, П. Скурський, А. Шевцов, В. Юрчук та інші, зарубіжні вчені В. Андрієвський, І.Антоні, К. Атезоглу, С. Бартенєв, Е. Бенуа, А. Белов, В. Борисов, М. Вейденбаум, Д. Веллейс, С. Вікулов, Д. Гелбрейт, О. Грузков, Л. Думас, М. Інтрілігатор, Е. Капштейн, Д. Кейнс, П. Кеннеді, К. Кнорр, В. Корольов, В.Леонт'єв, Р. Маккін, М. Маклін, А. Маркузен, В. Мартиненко, С. Мелмен, А. Мінтс, М. Мюллер, Л. Оханіан, Д. Палм'єрі, Ф. Пірсон, А. Пожаров, М. Реннер, У. Ростоу, Б. Саліхов, П. Самуельсон, Р. Солоу, Р. Стевенсон, В. Ткачов, Д. Тодд, Р.Фарамазян, Ж. Фонтанель, К. Хейвард, Ч. Хітч, С.Чен, І. Юдін, Д. Юдкен та інші.

Реально оцінюючи дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених у галузі оборонно-економічної теорії, слід зазначити, що низка теоретичних проблем щодо стратегії і тактики структурної перебудови оборонного виробництва в Україні на етапі її суспільно-економічної трансформації все ще залишається малодослідженою (розробка класифікації пріоритетності цілей структурної перебудови національної економіки; визначення напрямку дії консолідованих зусиль щодо економічного забезпечення оборони в умовах ринкових перетворень та конверсії оборонно-промислового комплексу (ОПК); вивчення ступеню впливу різних видів інновацій на ефективність розвитку оборонного та цивільного секторів; знаходження реального місця та визначення ролі ОПК в процесі розширеного суспільного відтворення тощо; запровадження технологій подвійного використання, концентрації їх на точках прориву, зміцнюючи конкурентоспроможність національної економіки, вміло використовуючи потенціал оборонної сфери для створення ядра інноваційної

моделі розвитку держави). Саме через застосування такого наукового підходу дане дослідження є актуальним, розв'язує наукове завдання, яке представляє наукову та практичну цінність для економічної науки та практики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження пов'язане із планом наукової теми в об'єднаному Інституті економіки НАН України “Інновації як визначальне джерело сталого економічного розвитку України” (№ ДР 0100U006257) (автором досліджений інноваційний потенціал технологій подвійного призначення), в Інституті економічного прогнозування НАН України “Структурні перетворення в економіці України та їх вплив на довгострокову економічну динаміку” (№ ДР 0102U006406) (автором досліджений взаємозв'язок між науково-технічним прогресом та довгостроковим економічним зростанням), при виконанні науково-дослідних робіт за шифрами “Гортензія” (автором визначений вплив розвитку технологій подвійного призначення на стан воєнно-економічної безпеки держави) та “Економіст” (автором визначений вплив розвитку військових технологій на обороноздатність держави) на замовлення Генерального штабу Збройних Сил України.

Мета і завдання дослідження. *Метою дисертаційного дослідження є визначення суті, змісту, закономірностей та напрямів впливу потенціалу оборонної сфери на інноваційний розвиток національної економіки.*

Завдання дослідження:

– дослідити потенціал оборонної сфери в інноваційній моделі розвитку національної економіки;

– визначити вплив технологій подвійного призначення на інноваційний розвиток економіки України;

– обґрунтувати пріоритети державної політики у сфері інноваційної діяльності ОПК України;

– розробити механізми державного регулювання щодо підтримки розвитку інноваційної діяльності в ОПК України;

– удосконалити процеси організації, функціонування та розвитку ОПК держави в частині використання сучасних наукоємних конкурентоспроможних технологій;

– розробити науково обґрунтовані та практичні рекомендації щодо удосконалення організаційно-технологічних форм інноваційної діяльності в ОПК України.

Об'єктом дослідження є оборонна сфера держави.

Предметом дослідження є потенціал оборонної сфери в забезпеченні інноваційного розвитку національної економіки.

Методологічною основою дисертаційного дослідження стали фундаментальні положення економічної та воєнно-економічної теорії, праці вітчизняних і зарубіжних учених щодо дослідження сучасних світових тенденцій оборонного сектора, впливу потенціалу оборонної сфери на інноваційний розвиток національної економіки.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої в роботі мети використано методи як загальнонаукових, так і емпіричних досліджень. Визначення сучасної ролі та місця потенціалу оборонної сфери в інноваційній моделі розвитку національної економіки здійснювалося методами факторного аналізу, абстрагування,

узагальнення, історичним методом. Визначення впливу технологій подвійного призначення на інноваційний розвиток економіки України здійснювалося методами економіко-математичного моделювання, індукції та статистичними методами. Обґрунтування пріоритетів державної політики у сфері інноваційної діяльності ОПК України здійснювалося методами абстрагування, групування, класифікації, табличними методами. Розробка механізмів державного регулювання щодо підтримки розвитку інноваційної діяльності в ОПК України здійснювалося методами системного аналізу, абстрагування, узагальнення та групування. Розробка рекомендацій щодо удосконалення організаційно-технологічних форм інноваційної діяльності в ОПК України здійснювалося методами факторного аналізу, абстрагування та статистичним методом.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

вперше одержано:

- на основі застосування неокласичної двохсекторної економіко-математичної моделі впливу оборонних витрат на розвиток економіки держави встановлено закономірність, що зниження витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР) та прикладні дослідження у сфері військової оборони держави призвело до “подвійного” впливу оборонних витрат на темпи розвитку економіки держави: як за рахунок короткострокового ефекту зменшення оборонних витрат, так і за рахунок довгострокового ефекту зниження технологічного рівня оборонного виробництва та розриву інноваційного ланцюга замкнених циклів розробки, виробництва, експлуатації та утилізації озброєння та військової техніки (ОВТ);

удосконалено:

- методика аналізу взаємозалежності оборонних витрат та економічного розвитку, з врахуванням факторів як негативного так і позитивного впливу на розвиток національної економіки. Встановлено, що характер та величина впливу оборонних витрат на економічну динаміку коливається залежно від рівня економічного розвитку країни, умов організації виробництва, визначення пріоритетів національних інтересів, реальних та потенційних загроз, зовнішньої та внутрішньої політики уряду та ін., що має враховуватися при визначенні принципів та напрямів розвитку оборонного сектора економіки України;
- методика планування та моніторингу головних напрямів роботи щодо підвищення рівня ефективності позитивного впливу конверсії ОПК України на інноваційний розвиток національної економіки. Головними з яких є: акумуляція коштів на пріоритетних напрямках фундаментальних досліджень, створення нових та модернізації існуючих ОВТ, дієвий контроль за ефективним та цільовим використанням фінансових ресурсів; участь у формуванні та функціонуванні основи (ядра) оборонного комплексу; розробка правового механізму підвищення рівня самоорганізації та прийнятті стратегічних управлінських рішень направлених на зміцнення конкурентоспроможності виробничих одиниць; експертний аналіз та обґрунтування пропозицій щодо демонополізації та роздержавлення військових наукових об’єктів; сприяння використанню науково-технічних розробок подвійного призначення в оборонному та цивільному секторах економіки всіх форм власності на основі створення

технопарків та технополісів; оптимізація взаємних зв'язків оборонних та цивільних наукових установ; експертна оцінка ступенів таємності оборонних науково-технічних розробок;

- систему визначення пріоритетних напрямів державної політики у сфері інноваційної діяльності ОПК України, якими повинні бути: забезпечення стабільного фінансування робіт зі створення нових видів ОВТ, а також прикладної і фундаментальної науки з метою створення перспективних систем ОВТ, що могли б користуватися попитом на зовнішньому ринку. Визначення переліку НДДКР, фінансування яких, у тому числі і з додаткових джерел, дозволило б завершити їх найближчим часом в інтересах як Збройних Сил України, так і експорту. Вирішення питання про нормативну базу для забезпечення додаткових надходжень щодо фінансування НДДКР, які виконуються на замовлення Міноборони України; розширення географії участі українських підприємств у міжнародній кооперації при створенні сучасних видів ОВТ; надання дозволу і відпрацювання порядку закупівлі за кордоном комплектуючих і окремих видів елементної бази, а також оренди (лізингу) високотехнологічного устаткування; розширення сервісних послуг; вихід на нові секторальні світові ринки через взаємовигідну систему військово-технічного співробітництва (ВТС);

дістало подальшого розвитку:

- механізм державного регулювання щодо підтримки розвитку інноваційної діяльності в ОПК України, який має включати в себе “точки прориву”, впровадження макротехнологій, інфраструктурне забезпечення інновацій, нормативно-правове удосконалення організації діяльності інноваційних фондів, створення мережі державних інноваційно-кредитних установ, стимулювання попиту шляхом застосування податкових пільг та пільгових кредитів для споживачів інноваційної продукції ОПК, всебічний розвиток венчурного бізнесу в ОПК;
- процес формування та реалізації основних принципів реформування ОПК України, а також удосконалення системи організації щодо перетворення його на високотехнологічний, наукоємний сектор економіки: поєднання наукового потенціалу країни з можливостями її ОПК, вибір науково обґрунтованих, оптимальних моделей технологічного розвитку ОПК, концентрація ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку, що дозволить підтримувати технологічне оснащення виробництв на сучасному рівні, мінімізувати утримання мобілізаційного потенціалу, залучивши його на потреби формування інноваційної моделі розвитку економіки.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення дисертаційної роботи використано під час викладання дисципліни “Актуальні проблеми управління економікою та фінансами Збройних Сил України”; у навчальному посібнику “Економіка Збройних Сил України” в розділі “Воєнно-технічна політика України” (Національна академія оборони України); при розробці пропозицій щодо розробки Стратегічного оборонного бюлетеня України на період до 2015 року у відповідності до плану затвердженого Міністром оборони України (вих. НАОУ № 167/2371 від 05.11.03); пропозицій до проекту Комплексної

цільової програми реформування та розвитку Збройних Сил України на 2004-2009 роки на замовлення Генерального штабу Збройних Сил України (вих. НАОУ № 167/1205 від 14.05.04); пропозицій до проекту Державної програми розвитку Збройних Сил України на 2006-2011 роки у відповідності до плану затвердженого Міністром оборони України (вих. НАОУ № 167/261 від 04.02.05); економічних показників цільової програми “Підготовка військ (сил) у 2006-2011 роках” на виконання розпорядження начальника Генерального штабу Збройних Сил України від 25.01.05 № 46 (вих. НАОУ № 167/312 від 08.02.05); пропозицій щодо відпрацювання головної програми “Утримання та розвитку військових частин та установ, які забезпечують життєдіяльність Збройних Сил України” Державної програми розвитку Збройних Сил України на 2006-2011 роки на виконання розпорядження начальника Генерального штабу Збройних Сил України від 29.01.05 № 56 (вих. НАОУ № 167/317 від 09.02.05); пропозицій до проекту типового положення про організацію та здійснення оборонного планування на замовлення Департаменту стратегічного планування Міністерства оборони України (вих. НАОУ № 167/440 від 23.02.05); пропозицій щодо фінансово-економічних умов розвитку функціональних структур Збройних Сил України на виконання розпорядження начальника Генерального штабу Збройних Сил України від 25.01.05 № 46 (вих. НАОУ № 167/823 від 28.03.05); пропозицій щодо концепції і варіанту змісту “Білої книги” на замовлення Департаменту стратегічного планування (вих. НАОУ № 167/1102 від 26.04.05).

Визначені концептуальні підходи можуть бути застосовані для розробки й проведення воєнно-економічної та інноваційної політики інститутами державної влади. Науково-теоретичні висновки можуть бути застосовані в процесі викладання економічної теорії та оборонної економіки у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та інших військових формуваннях.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею. Усі наукові результати отримані автором особисто. Особистий внесок у працях, що опубліковані у співавторстві, наведено у списку опублікованих праць.

Апробація результатів дисертації. Окремі результати доповідались на Міжнародних науково-практичних конференціях: “Внесок академіка В.І. Вернадського в дослідження проблем розвитку і розміщення продуктивних сил” (м. Київ, 2003 року); “Досвід Республіки Польща в державному будівництві” (м. Київ, 2004 року); “Єдиний економічний простір: сутність, проблеми та механізми реалізації” (м. Київ, 2004 року); “Динаміка наукових досліджень ‘2004’” (м. Дніпропетровськ, 2004 року), Міжнародній науковій конференції “Бойове застосування флотів в локальних війнах і збройних конфліктах другої половини ХХ століття: проблеми розвитку теорії та практики” (м. Київ, 2003 року), Всеукраїнській науково-практичній конференції “Суспільно-географічні проблеми розвитку продуктивних сил України” (м. Київ, 2004 року), Всеукраїнській науково-теоретичній конференції “Національний інтелектуальний капітал як чинник економічного і соціального прогресу” (м. Київ, 2004 року).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 14 наукових праць загальним обсягом 5,1 д.а., в тому числі 3 наукових праці обсягом 2,1 д.а. у наукових фахових виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Загальний обсяг дисертації становить 195 сторінок друкованого тексту з них 10 таблиць, 12 рисунків (з них 1 рисунок займає одну окрему сторінку). Список використаних джерел із 140 найменувань на 12 с., 1 додаток на 2 с.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У першому розділі **“Теоретичні та методичні аспекти дослідження потенціалу оборонної сфери в інноваційній моделі розвитку національної економіки”** визначено, що еволюційний процес в економіці здійснюється саме через інновації. Вони є передумовою модернізації та структурної перебудови всієї економіки. Саме інновації виступають як основний критерій способів розвитку суспільства. Тому країна, що стоїть осторонь від “інноваційних змагань”, залишається останньою в ієрархії розвитку світової спільноти.

Створення ефективної системи використання потенціалу оборонної сфери щодо інноваційного розвитку національної економіки потребує наявності відповідних теоретичних розробок, які спрямовані на уточнення понятійного апарату, класифікації, а також дослідження генезису процесів.

Военно-економічний потенціал – частка економічного потенціалу держави, що виражає воєнно-економічні можливості держави, які можуть бути направлені на задоволення матеріальних потреб та на комплектування збройних сил для ведення війни:

$$\text{ВЕП} = K_{\text{в}} \cdot \text{ЕП},$$

де ВЕП – воєнно-економічний потенціал;

$K_{\text{в}}$ – коефіцієнт використання економічного потенціалу ($0 < K_{\text{в}} < 1$);

ЕП – економічний потенціал.

Тобто запропоновано на мирний період часу залучати оборонний потенціал на забезпечення економічного зростання держави. Найбільш раціональним варіантом вбачається використання оборонного потенціалу для формування інвестиційно-інноваційної моделі розвитку України.

Функціонування оборонної економіки, що є підсистемою всієї економіки держави як системи, здійснюється за загальними економічними законами. Але специфічність, складність, значний вплив неринкових факторів на виробництво та реалізацію оборонної продукції визначають і специфічність аналізу процесів, що відбуваються у цій сфері. Тому визначення шляхів економічного забезпечення оборони в умовах реформування економіки України об’єктивно потребує вивчення впливу на формування воєнно-економічних потреб політичних та інших факторів, визначення оптимальних розмірів оборонного сектора економіки щодо забезпечення оборони та економічного зростання держави, формування ринкових відносин у воєнно-економічному секторі, конверсії, демонополізації та роздержавлення оборонного виробництва, взаємодії оборонного та цивільного виробництва тощо.

Для кожної держави існує такий рівень оборонного сектора (для України – рівень оборонної достатності), зменшення якого за рахунок збільшення цивільного сектора може призвести до втрати обороноздатності держави. Але, в свою чергу збільшення оборонного сектора за рахунок зменшення цивільного вище межі оборонної достатності допустити не можна, так як така ситуація може спричинити економічне затухання, що негативно вплине на забезпечення обороноздатності держави через зменшення економічного та воєнно-економічного потенціалів. Таким чином, витрати держави, які здійснюються на оборону, як суспільне благо, на макrorівні мають нульову граничну норму заміни на цивільні витрати. Це означає, що гранична корисність оборонного сектора, яка вимірюється через цивільний сектор, на макrorівні дорівнює нулю, а крива байдужості (як сукупність еквівалентних з точки зору певного суб'єкта благ) для оборони має вигляд вертикальної прямої (U_1), що відповідає постійному обсягу витрат держави (X_1) на забезпечення оборони у визначеному державою оптимальному обсязі (рис. 1).

Бюджетна лінія IB відображає обмеження держави щодо витрат на цивільний (Y) та оборонний (X) сектори. В умовах ринку при нульовій граничній корисності крива байдужості рухається у точку рівноваги B .

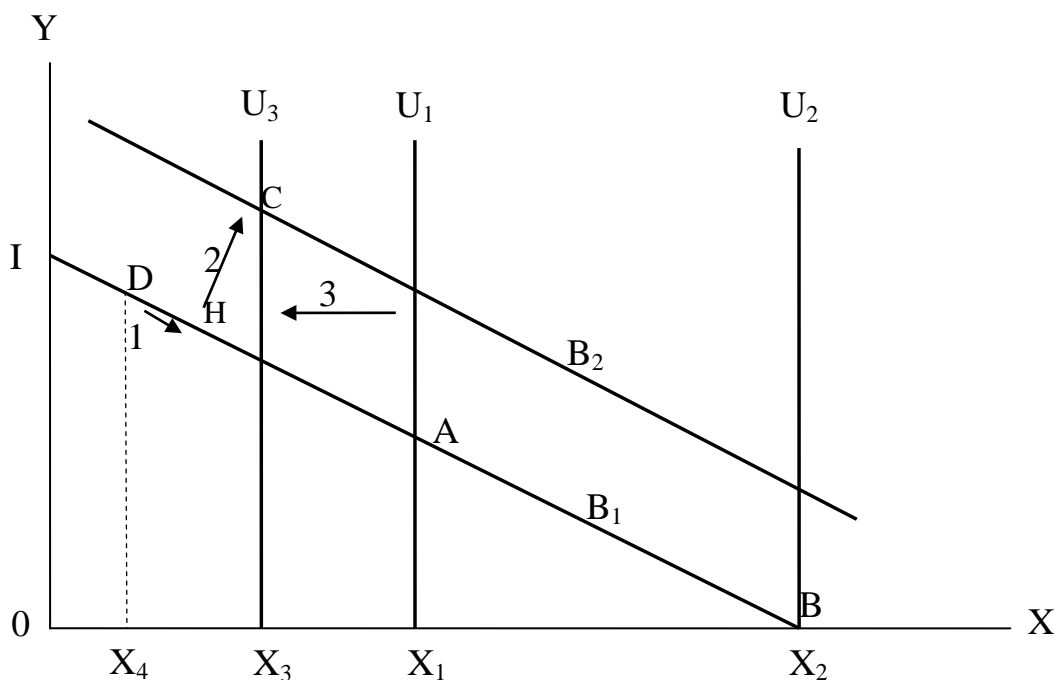

Рис. 1. Рівновага споживача (держави) у воєнно-економічному секторі України (на макrorівні)

Але повна заміна цивільного сектора на оборонний на макrorівні неможлива (і в цьому особливість воєнного ринку). Точка рівноваги буде знаходитися у т. D – точці перетину кривої байдужості з відрізком бюджетної лінії, що відповідає можливостям держави і забезпечує потреби оборони та економічне зростання. Державі необхідно здійснювати заходи щодо зміщення кривої байдужості U_1 якомога лівіше для зменшення тягара оборонних витрат.

Даним дослідженням доведено, що для України крива байдужості U_1 знаходиться на рівні, що відповідає 5,7% від ВВП, але держава на 2005 р. виділила коштів в обсязі 1,3% від ВВП (X_4 – від т. D), що у 4,5 рази нижче за необхідну потребу

для утримання сучасних збройних сил. На рис. 1 X_1 відповідає мінімальним потребам – 5,7% від ВВП, а X_4 – фактичним витратам держави на оборону. Фактична частка оборонних витрат не задовольняє потреби оборони, є неефективним використанням коштів платників податків, тому що оборонною економікою доведено: якщо більше 75% коштів витрачається на утримання збройних сил, то це – “бюджет проїдання”. За таких пропорцій не можна забезпечити реформування та розвиток Збройних Сил України. Лише якщо видатки на оборону складатимуть 1,96% від ВВП (X_3), можна вийти на параметри, коли 69% буде витрачатись на утримання збройних сил, а 31% на розвиток.

Досягнення рівноваги у т. А шляхом переміщення по бюджетній лінії (DA) нереальне від обмежених економічних можливостей держави щодо виділення коштів у розмірі 5,7% від ВВП. Тому реальним вбачається “комбінований” підхід щодо досягнення рівноваги кривої байдужості й бюджетної лінії для оборонних та інших витрат в Україні (т. С), тобто 1,96% від ВВП (X_3) – мінімально необхідним потребам оборони у 2005 році, який поєднує в собі всі можливі шляхи, що на рис. 1 позначені стрілками: 1 – підвищення частки оборонних витрат у державному бюджеті країни за умови забезпечення економічного зростання; 2 – збільшення доходної частини державного бюджету (сприяння економічному зростанню в країні, ефективна податкова політика, витіснення тіньової економіки та ін.); 3 – зменшення корисності оборонних витрат від зміни оборонних потреб (зниження воєнного протистояння у світі та оточуючому регіоні, участь у системах колективної безпеки та ін.).

Інноваційний потенціал галузі чи регіону відображає спроможність і готовність галузі (регіону) здійснювати ефективну інноваційну діяльність. Під спроможністю розуміють наявність і збалансованість структури потенціалу, а під готовністю – достатність рівня розвитку потенціалу і наявних ресурсів для ефективної інноваційної діяльності.

Інноваційний потенціал будь-якого суб'єкта господарювання залежить від специфіки та масштабів його діяльності, а рівень розвитку визначає реальні інноваційні можливості, сприйнятливність до нововведень та інноваційну активність.

Необхідність збереження й підвищення науково-технічного рівня оборонної галузі України в умовах конверсії визначається тим, що темпи інноваційного циклу в оборонному виробництві часто набагато вищі, ніж в цивільному, а іноді перевищують чи дорівнюють світовим показникам. Це означає, що оборонна промисловість і працюючі на неї науково-дослідні установи спроможні скласти конкуренцію іноземним фірмам, боротися та отримувати важливі оборонні замовлення іноземних держав. Прискорений розвиток високотехнологічного виробництва в оборонній галузі створює умови для поглиблення міжнародного науково-технічного співробітництва, налагодженні коопераційних зв'язків, участі України у міжнародному розподілі праці, в тому числі і в виробництві ОВТ.

У другому розділі **“Технології подвійного призначення як ключовий фактор інноваційного розвитку економіки України”** запропоновано економіко-математична модель впливу оборонних технологій на забезпечення оборони та розвиток економіки держави, надано аналіз впливу оборонних витрат на розвиток економіки держави.

Історично в умовах як збільшення, так і зменшення напруги у міжнародних відносинах найгостріше перед воєнно-економічною наукою суспільство ставить питання щодо обґрунтування необхідності оборонних витрат, їхнього впливу на економічне забезпечення оборони та розвиток економіки держави.

Аналіз доводить, що існує тісний зв'язок між зміною оборонних витрат і зміною ВВП розвинутих країн, але зв'язок прямий, тобто при збільшенні витрат на фінансування оборони збільшується й ВВП і навпаки.

Зроблено висновок, що оборонні витрати не є головним фактором впливу на розвиток економіки держав. Значно сильніше впливають інші фактори – політичні потрясіння (наприклад, розпад СРСР та соціалістичного табору), а з цим і зміна економічного устрою; науково-технічна революція; обмеженість ресурсів Землі; екологічні проблеми та ін. Тому загалом скоріше треба розглядати залежність фінансування оборонних витрат від розвитку економіки держави (тобто із збільшенням або зменшенням темпів розвитку економіки країни відповідно збільшуються або зменшуються темпи змін оборонних витрат).

Прогнозне зростання ВВП України у 2005-2009 роки (рис. 2) є передумовою збільшення видатків на оборону держави та підвищення інноваційного потенціалу оборонної сфери.

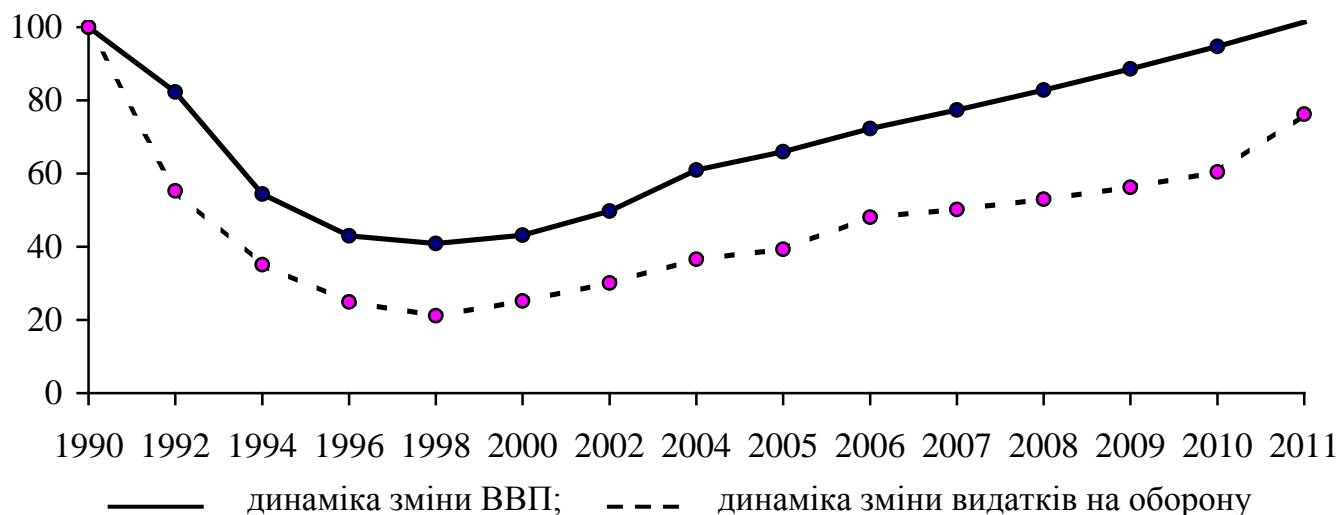

Рис. 2. Темпи зміни ВВП та видатків на оборону України у % по відношенню до 1990 року

Проведені дослідження показують, що параметри видатків на оборону на рівні 2,09% від ВВП без негативного впливу на економічне зростання України можна витримувати до 2010 року, коли ВВП держави буде наближатися до 100% базового рівня 1990 року. Коли економіка стабілізується і вийде на траєкторію сталого зростання, тобто темпи щорічного зростання реального ВВП будуть більше 6%, тоді держава може виділити на потреби оборони 3% ВВП, як передбачено статтею 2 Закону України “Про оборону України”. А до 2010 року дефіцит оборонних видатків необхідно покривати за рахунок економічної та господарської діяльності Збройних Сил України. При цьому слід обов’язково враховувати національні інтереси держави і рівень реальних та потенційних воєнних загроз.

Наука і високі технології по праву вважаються фундаментом національної безпеки України. Наукові організації і підприємства вітчизняного ОПК, що створюють наукомістку продукцію не тільки військового, але і подвійного, а також цивільного призначення, здатні зіграти локомотивну роль в освоєнні передових технологій XXI століття й у реалізації великих промислових проектів в інтересах інноваційного розвитку української економіки. В цьому їм доцільно орієнтуватися на національні науково-технологічні пріоритети, що затверджуються на вищому державному рівні.

Особливість сучасних умов в Україні полягає в тому, що пріоритети, які заявляються, повинні служити основою давно назрілих структурних і інституціональних змін у вітчизняному науково-технічному комплексі. Консолідація ресурсів на пріоритетних напрямках потрібна для подолання в ньому кризових явищ, що загрожують національній безпеці України. Метою державної політики в області розвитку науки і технологій є перехід до інноваційного шляху розвитку країни на основі обраних пріоритетів. У цьому сенсі прийняті державні рішення носять стратегічний характер. Сьогодні пріоритетні напрямки розвитку науки, технологій і техніки України представлені декількома науково-технологічними областями. Це інформаційно-телекомунікаційні технології й електроніка; космічні й авіаційні технології; нові матеріали і хімічні технології; нові транспортні технології; перспективні озброєння, військова і спеціальна техніка; виробничі технології; технології живих систем; екологія і раціональне природокористування; енергозберігаючі технології.

Однак, пріоритети державного масштабу повинні бути підкріплені адекватною матеріальною й інтелектуальною базою і тому в реалізації досить ресурсоємні і інерційні. Вони формуються на довгострокову перспективу, у якій повинні проглядатися стратегічно значимі цілі.

Пріоритетні напрями структурної перебудови ОПК України визначені Концепцією структурної перебудови ОПК. Ці пріоритети спрямовані не тільки на створення сучасних видів ОВТ, а й налагодження виробництва продукції подвійного використання, конкурентоспроможної на внутрішньому та зовнішньому ринках.

ОПК України володіє, насамперед, базисними технологіями з перетворення енергії і матеріалів. Їхнє використання в цивільному секторі найбільш актуально. Лише базисна інновація забезпечує потенційно велике значення граничного продукту капіталу. Однією з переваг національного ОПК є те, що Україна одержала в спадок розгалужену мережу науково-дослідних центрів. Українські науково-дослідні інститути залучались до розробки 17 з 21 критичної технології, які були в колишнього СРСР. Серед них: елементна база, лазерне обладнання, радіолокатори, технологія “стелс”, весь блок проблем по електроніці і кібернетиці, радіолокаційні станції виявлення малопомітних цілей, лазерна техніка, нові виробничі технології. При цьому слід враховувати, що в оборонному машинобудуванні України використовується до 80% високих технологій із тих, які застосовуються в світовому виробництві. Усі ці розробки мали і продовжують мати шанси експортного і конверсійного потенціалу.

Використання унікального інноваційного потенціалу ОПК України, носіями якого є науковці – фахівці багатьох НДІ та КБ, є одним з принципових шляхів

економічного розвитку держави. Наявність всесвітньо відомих вітчизняних наукових шкіл в ОПК є унікальним інтелектуальним ресурсом, який держава має ефективно задіяти у своєму економічному розвитку.

Поєднання наукового потенціалу країни з можливостями її ОПК, вибір науково обґрунтованих пріоритетів технологічного розвитку ОПК, концентрації ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку – це основні принципи реформування ОПК України з метою перетворення його на високотехнологічний наукоємний сектор економіки.

Освоєння на заводах оборонно-промислового комплексу номенклатури машин, які раніше не випускалися в Україні, дало можливість підвищити рівень забезпеченості технологічних процесів в АПК вітчизняною технікою до 78% проти 27% у 1992 р., а в 2005 р. планується довести його до 90%. Серед них – зернозбиральні комбайни “Лан” і “Славутич”, які за своїми технологічними показниками не поступаються зарубіжним аналогам, а з урахуванням експлуатаційних затрат протягом життєвого циклу коштують значно дешевше порівняно з імпортними. Створено нові трактори, які мають високу ефективність і забезпечують підвищення продуктивності праці на 30%.

Таким чином, аналіз існуючої інноваційної складової цивільної і воєнної науково-технічних сфер показує, що у їх перебудові досить важливою є проблема органічного поєднання стратегічних і тактичних пріоритетів. В Україні вже є перші здобутки впровадження технологій подвійного призначення, існує потенціал їх розвитку. Формування національної інноваційної системи на основі безперервного циклу є виправданим для забезпечення НТП в економіці держави. Науковомісткі галузі, безперечно, причетні до розвитку п'ятого і шостого технологічних укладів, які формуватимуть науково-технічне обличчя цивілізації в першій половині ХХІ століття. Однак цей стратегічний пріоритет слід найтісніше пов'язати з тим, що національну економіку вже сьогодні необхідно націлити на піднесення життєвого рівня народу, перш за все – на досягнення високого рівня виробництва товарів народного споживання, в тому числі і завдяки використанню технологій подвійного призначення.

Ознака державного відношення до інноваційної сфери – розвиток і своєчасне впровадження пріоритетних, з точки зору забезпечення національної безпеки й економічного відродження, технологій, що дозволяють задовольнити національні потреби – забезпечать конкурентоздатність промислової продукції, національну оборону, енергетичну безпеку, підвищать якість життя населення.

У третьому розділі **“Державне регулювання інноваційної діяльності в ОПК України”** визначено пріоритети державної політики у сфері інноваційної діяльності ОПК України, механізми державного регулювання щодо підтримки розвитку інноваційної діяльності в ОПК України та запропоновано шляхи вдосконалення організаційно-технологічних форм інноваційної діяльності в ОПК України.

Державне регулювання інноваційної діяльності ОПК можна розглядати у теоретичному і практичному аспектах. З теоретичної точки зору державне регулювання інноваційної діяльності ОПК є системою знань щодо сутності, закономірностей дії та правил застосування типових методів та засобів впливу держави на хід інноваційної діяльності ОПК, спрямованих на досягнення цілей державної оборонної та економічної політики. З практичної точки зору державне регулювання інноваційної діяльності ОПК є сферою діяльності держави щодо

цілеспрямованого впливу на поведінку учасників ринкових відносин з метою забезпечення пріоритетів державної оборонної та економічної політики.

Ефективність державного регулювання досягається використанням системного підходу до визначення цілей і пріоритетів оборонної та економічної політики, виявлення проблем та розроблення заходів для їх розв'язання. Заходи і методи державного регулювання інноваційної діяльності ОПК ґрунтуються на використанні сукупності інструментів, притаманних складовим елементам національної економічної політики. Методи державного регулювання інноваційної діяльності ОПК можна класифікувати за двома основними ознаками: за формами – прямого і непрямого впливу; за засобами впливу – правові, адміністративні, економічні тощо.

Аналіз впровадження інновацій на промислових підприємствах (табл. 1) свідчить, що не зважаючи на зростання впровадження нових прогресивних технологічних процесів та освоєння виробництва нових видів техніки у 2000-2004 роках, рівня 1995 року ще не досягнуто. Тому, при реалізації інноваційної політики владні структури країни повинні використовувати як загальноприйняті методи державного регулювання, так і специфічні, спрямовані на активізацію інноваційної діяльності відповідно до етапу економічного розвитку.

Таблиця 1

Впровадження інновацій на промислових підприємствах

	1995	2000	2001	2002	2003	2004
Впроваджено нових прогресивних технологічних процесів	2936	1403	1421	1142	1482	1727
з них маловідходних, ресурсозберігаючих і безвідходних	1044	430	469	430	606	645
Освоєно виробництво нових видів техніки, найменувань	1000	631	610	520	710	769

Основними напрямками розвитку інфраструктури інноваційної діяльності в ОПК є:

– інформаційне забезпечення науково-технічної і інноваційної діяльності в ОПК;

– експертиза (включаючи державну) науково-технічних і інноваційних програм, проектів, пропозицій і заявок;

– фінансово-економічне забезпечення науково-технічної і інноваційної діяльності в ОПК;

– виробничо-технологічна підтримка створення нової конкурентноспроможної наукоємної продукції і високих технологій, в тому числі подвійного призначення та їх практичного впровадження на інноваційних підприємствах, в тому числі з використанням лізингу;

– сертифікація наукоємної продукції ОПК та надання інноваційним підприємствам, що освоюють та виробляють її, послуг в сфері метрології, стандартизації і контролю якості;

– просунення науково-технічних розробок і наукоємної продукції ОПК на регіональні, міжрегіональні і зовнішні ринки, що включає маркетинг, рекламну і виставкову діяльність, патентно-ліцензійну роботу та захист інтелектуальної власності;

– підготовка і перепідготовка кадрів для науково-технічної і інноваційної діяльності в ОПК в умовах ринкової економіки;

– координація та регулювання розвитку науково-технічної і інноваційної діяльності в ОПК.

Методами та засобами прямого державного регулювання інноваційної сфери ОПК можуть бути: фінансування НДДКР та інноваційних проектів ОПК за рахунок бюджетних коштів; охорона прав суб'єктів інноваційної діяльності ОПК; формування інноваційної інфраструктури; аналіз, планування і прогнозування науково-технічного і технологічного розвитку ОПК, формування єдиного технологічного простору; підготовка і перепідготовка кадрів, здатних активізувати інноваційну діяльність в ОПК.

Перехід до інноваційної моделі економічного розвитку ОПК потребує вирішення таких взаємопов'язаних завдань:

– розвитку в ОПК конкурентоспроможного підприємницького сектора та компаній, здатних до концентрації і перерозподілу коштів у пріоритетні напрями інноваційної діяльності;

– цілеспрямованої підтримки державних пріоритетів розвитку освіти, науки і технологій в ОПК;

– повноцінної інтеграції в глобальну інноваційну сферу, світову торгівлю наукоємними товарами та об'єктами інтелектуальної власності ОПК.

Для підвищення ефективності реалізації інновацій на пріоритетних напрямках в ОПК необхідно, щоб:

– інвестиційна діяльність стала основою розгортання інновацій;

– до активної інноваційної діяльності були залучені суб'єкти усіх форм власності, фінансовий капітал держави;

– держава стимулювала напрямки інвестиційних ресурсів на виконання, в першу чергу, пріоритетних оборонних програм;

– було створено дієву інфраструктуру ринку об'єктів інтелектуальної власності;

– було активізовано участь суб'єктів інноваційної діяльності у міжнародному поділі праці.

Розширенню фінансування інноваційної діяльності в ОПК України могли б сприяти:

1. Забезпечення вигідності вкладень іноземного капіталу в території інноваційного розвитку та інноваційні підприємства ОПК.

2. Вкладення коштів урядових фондів і програм у пріоритетні напрями науково-дослідних робіт ОПК, де є науковий лідер та наукова школа, які отримали міжнародне визнання.

3. Залучення вільних коштів приватних осіб до спеціалізованих інноваційних фондів для реалізації ґрунтовних комерційних нововведень в ОПК. Така форма фінансування вимагає підтримки з боку держави у вигляді певних пільг, гарантій

тощо. Зазначені фонди за умови успішної реалізації нововведень могли би бути перетворені на промислові підприємства ОПК.

4. Широка фінансово-кредитна підтримка інноваційної науково-технологічної діяльності в ОПК. Вона має включати обов'язкову передачу частки державних коштів на розвиток малого інноваційного підприємництва; пряме фінансування з місцевих бюджетів, надання кредитів на пільгових умовах; створення цільових венчурних фондів; надання податкових пільг.

5. Залучення іноземних джерел фінансування для реалізації спільних міжнародних проектів та допомоги вітчизняним ученим.

Механізм регулювання інноваційної сфери ОПК – це система управління відносинами суб'єктів інноваційної діяльності ОПК щодо розробки та впровадження новацій. Елементами цього механізму є інновації як об'єкт управління, методи і способи державного управління інноваційними процесами, його організаційне, правове, інституціональне, фінансове, маркетингове та інформаційно-аналітичне забезпечення. Саме від того, яким чином відбувається формування такого механізму та його вдосконалення, залежить вид інноваційної моделі розвитку, характер суспільного устрою та ефективність реалізації інноваційної політики.

Для створення ефективного механізму фінансування інноваційної діяльності підприємств ОПК в країнах з перехідною економікою (до яких належить Україна) можна запропонувати наступну систему стимулів:

- створення венчурних інноваційних фондів, що користуються податковими пільгами;
- зниження державних патентних зборів для індивідуальних винахідників;
- право на прискорену амортизацію обладнання;
- цілеспрямоване субсидування державою дрібного інноваційного бізнесу у формі дотацій (грантів);
- право об'єднання капіталів для спільного проведення НДДКР та ін.

ВИСНОВКИ

Одержані у процесі дослідження наукові результати в сукупності дозволили вирішити наукове завдання щодо визначення суті, змісту, особливостей та напрямів впливу потенціалу оборонної сфери на інноваційний розвиток національної економіки. Це має суттєве значення для визначення моделей та форм впливу потенціалу оборонної сфери на інноваційний розвиток національної економіки. Відсутність аналогічних рішень в Україні та за кордоном робить результати дослідження пріоритетними.

У дисертації отримані такі основні результати:

1. Визначено, що використання унікального інноваційного потенціалу ОПК України є одним з принципових шляхів економічного розвитку держави. Наявність всесвітньо відомих вітчизняних наукових шкіл в ОПК є унікальним інтелектуальним ресурсом, який держава має ефективно задіяти у своєму економічному розвитку.

Одним із завдань структурної перебудови ОПК України є подальша інтеграція оборонного і цивільного секторів економіки країни. Технології подвійного використання дозволяють підтримувати технологічне оснащення виробництв на

сучасному рівні, урізноманітнити продукцію, усунути необхідність утримувати мобілізаційний потенціал.

2. Застосування неокласичної двохсекторної економіко-математичної моделі впливу оборонних витрат на економічне зростання для аналізу ситуації в Україні показує, що зниження витрат як на науку в цілому, так і особливо на оборонні НДДКР призвело до “подвійного” впливу зменшення оборонних витрат на зниження темпів економічного зростання: як за рахунок короткострокового впливу зменшення оборонних витрат, так і за рахунок довгострокового впливу зниження технологічного рівня оборонного виробництва. Виходячи з результатів аналізу, подолання економічних труднощів можливе шляхами підвищення витрат як на оборонні НДДКР, так і на науку в цілому (що надасть можливість підвищити технологічний рівень виробництва), а також законодавчої та фінансової підтримки виробництва (у даному випадку оборонного). Ці шляхи можуть запроваджуватися через військово-технічну політику держави.

3. Одним з найважливіших шляхів структурної та організаційної перебудови оборонного сектора економіки України, його трансформації в компактну та високоефективну частину системи забезпечення національної оборони є впровадження та розвиток ринкових відносин в оборонно-економічній сфері. Разом із збереженням і розвитком держзамовлення, як головної форми планового управління оборонною промисловістю, мають розвиватися економічні методи управління виробництвом оборонної продукції (система контрактації). Необхідні перебудова економічних взаємовідносин Міністерства оборони України з промисловістю на основі нового механізму ціноутворення на оборонну продукцію, удосконалення механізму господарювання Збройних Сил України.

4. Пріоритетними напрямками державної політики у сфері інноваційної діяльності ОПК України повинні бути:

- забезпечення стабільного фінансування робіт зі створення нових видів ОВТ, а також прикладної і фундаментальної науки з метою створення перспективних систем ОВТ, що могли б користатися попитом на зовнішньому ринку;

- визначення переліку НДДКР, фінансування яких, у тому числі і з додаткових джерел, дозволило б завершити їх найближчим часом в інтересах як Збройних сил України, так і експорту;

- вирішення питання про нормативну базу позабюджетного фінансування НДДКР, виконуваних по замовленнях Міноборони України, одночасно враховуючи, що навіть найоптимістичніші прогнози по надходженню фінансових коштів від іноземних замовників будуть значно менше мінімально необхідних витрат на проведення повноцінних розробок;

- з метою підвищення якості, скорочення термінів розробки для української армії нових видів ОВТ, що має експортний потенціал, надання дозволу і відпрацювання порядку закупівлі за рубежем комплектуючих і окремих видів елементної бази, а також оренди (лізингу) високотехнологічного устаткування;

- вжиття дієвих заходів по розширенню сервісних послуг, без яких вже в найближчому майбутньому неможливо буде виграти жодного серйозного тендера.

5. Механізм державного регулювання щодо підтримки розвитку інноваційної діяльності в ОПК України включає в себе інфраструктурне забезпечення інновацій, законодавче удосконалення організації діяльності інноваційних фондів, створення мережі державних інноваційно-кредитних установ, стимулювання попиту шляхом застосування податкових пільг та пільгових кредитів для споживачів інноваційної продукції ОПК, всебічного розвитку венчурного бізнесу в ОПК.

6. Удосконалення організаційно-технологічних форм інноваційної діяльності в ОПК України має здійснюватися на основі ринкових механізмів і комерціалізації науково-технічної сфери. Це означає: створення сприятливих умов для розвитку інноваційної справи; інформаційний супровід з науково-технічних досягнень ОПК; створення науково-проектних структур з міжгалузевого застосування науково-проектних розробок; створення галузевих та регіональних інноваційних компаній (підприємств); реформування системи державного захисту об'єктів інтелектуальної власності ОПК; використання набутого досвіду бізнес-інкубаторів як захід самозабезпечення з виробничої діяльності в депресивних регіонах та ін., тобто створення розвинутої інфраструктури, без якої інноваційна справа існувати не може.

7. Використання отриманих наукових та практичних результатів рекомендується для Ради національної безпеки і оборони України, Міністерства оборони України, Мінпромполітики, Мінекономіки, при розробці стратегії національної та воєнної безпеки України, а також при здійсненні стратегічного планування і прогнозування воєнно-економічної сфери та інвестиційно-інноваційного розвитку держави.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. *Рихтюк В.Л.* Військові технології та науково-технічний прогрес // Економічний вісник. – 2004. – № 1. – С. 406-410.
2. *Рихтюк В.Л.* Інноваційне підприємництво як складова сталого економічного зростання // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 10. – С. 135-142.
3. *Рихтюк В.Л.* Технології подвійного призначення як фактор інноваційного розвитку економіки України // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 6. – С. 179-186.
4. *Ворона О.І., Жуков Б.Б., Кириленко В.І., Козаченко В.М., Король К.К., Куцевський В.С., Моїсєєнко О.М., Мунтіян В.І., Новіков Е.Б., Олійник О.М., Полторак М.Ф., Рихтюк В.Л., Сазонов С.М., Семеніхін І.М., Удод А.В., Шемаєва Л.Г., Юрченко О.В., Юрчук В.В.* Економіка Збройних Сил України: Навч. посібник / За ред. В.І. Кириленка. – К.: НАОУ, 2004. – 316 с. (*особистий внесок – обґрунтування воєнно-технічної політики України*).
5. *Ворона О.І., Голота О.П., Рихтюк В.Л., Черкаський І.Б., Юрчук В.В.* Воєнно-економічна гра: Метод. посібник. – К. НАОУ, 2004. – 56 с. (*особистий внесок – методика проведення воєнно-економічної гри*).
6. *Семеніхін І.М.* Організація фінансового забезпечення військ: Навч. посібник / За ред. В.Л. Рихтюка. – К.: НАОУ, 2004. – 426 с. (*особистий внесок – визначення шляхів фінансування оборонно-технічних програм*).
7. *Рихтюк В.Л.* Науково-технічний прогрес та сучасність // Труды академії. – 1998. – № 7. – С. 86-91.

8. Рихтюк В.Л. Перспективи розвитку науково-технічного потенціалу в Україні // Труди академії. – 2002. – № 41. – С. 187-190.
9. Рихтюк В.Л. Проблеми державного регулювання інноваційного підприємництва в Україні // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія “Економіка”. – 2005. – Вип. 1. – С. 138-148.
10. Рихтюк В.Л. Управління і науково-технічний прогрес // Зб. наук. пр. ЦНДІ МО України. – 2000. – № 1. – С. 47-52.
11. Моїсеєнко О.М., Рихтюк В.Л. Аутсорсинг в економіці збройних сил // Динаміка наукових досліджень ‘2004: Матеріали III Міжнародної наук.-практ. конф.- Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. – С. 26-28 (*особистий внесок – визначення впливу інноваційного процесу в оборонній сфері на розвиток економіки держави*).
12. Моїсеєнко О.М., Рихтюк В.Л. Ринок праці крізь призму військових реформ // Суспільно-географічні проблеми розвитку продуктивних сил України: Матеріали III Всеукраїнської наук.-практ. конф.- К.: ВГЛ Обрії, 2004. – С. 148-149 (*особистий внесок – визначення впливу інноваційного процесу в оборонній сфері на розвиток економіки держави*).
13. Рихтюк В.Л. Людина в системі “наука-техніка-виробництво” // Внесок академіка В.І. Вернадського в дослідження проблем розвитку і розміщення продуктивних сил: Матеріали наук.-практ. Конф. 12-13 березня 2003 р. / Під. Ред. С.І. Дорогунцова / НАН України, Рада по вивченню продуктивних сил України. – К.: РВПС України, 2003.– Ч.1. – С. 282-286.
14. Рихтюк В.Л. Роль інновацій у підготовці держави до воєн сучасності // Бойове застосування флотів в локальних війнах і збройних конфліктах другої половини ХХ століття: проблеми розвитку теорії та практики: Матеріали міжнар. наук. конф. – К.: НАОУ, 2003. – С. 116-123.

АНОТАЦІЯ

Рихтюк В.Л. Потенціал оборонної сфери в інноваційній моделі розвитку національної економіки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.02.03 – організація управління, планування і регулювання економікою. – Державна установа “Інститут економічного прогнозування НАН України”. – Київ, 2005.

У дисертації визначена сучасна роль та місце потенціалу оборонної сфери в інноваційній моделі розвитку національної економіки. Визначено вплив технологій подвійного призначення на інноваційний розвиток економіки України. Обґрунтовані пріоритети державної політики у сфері інноваційної діяльності ОПК України. Розроблені механізми державного регулювання щодо підтримки розвитку інноваційної діяльності в ОПК України. Вдосконалені процеси організації, функціонування та розвитку ОПК держави в частині використання сучасних наукоємних конкурентоспроможних технологій. Розроблені рекомендації щодо удосконалення організаційно-технологічних форм інноваційної діяльності в ОПК України.

Ключові слова: державне регулювання, інновації, інноваційна модель, інноваційний розвиток, національна економіка, новітні технології, оборонно-промисловий комплекс, оборонна сфера, потенціал.

АННОТАЦІЯ

Рихтюк В.Л. Потенціал оборонної сфери в інноваційній моделі розвитку національної економіки. – Рукопись.

Дисертація на отримання наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.02.03 - організація управління, планування і регулювання економікою. – Государственное учреждение “Институт экономического прогнозирования НАН Украины”. – Киев, 2005.

В дисертації визначено сучасну роль і місце потенціалу оборонної сфери в інноваційній моделі розвитку національної економіки. Визначено вплив технологій подвійного призначення на інноваційне розвиток економіки України. Обґрунтовано пріоритети державної політики в сфері інноваційної діяльності в оборонно-промисловому комплексі (ОПК) України. Розроблено механізми державного регулювання розвитку інноваційної діяльності в ОПК України. Удосконалено процеси організації, функціонування і розвитку ОПК держави в частині використання сучасних наукоємких конкурентоспроможних технологій. Розроблено рекомендації щодо удосконалення організаційно-технологічних форм інноваційної діяльності в ОПК України.

На основі застосування неокласическої двохсекторної економіко-математическої моделі впливу оборонних витрат на розвиток економіки держави для аналізу ситуації в Україні встановлено, що зменшення витрат як на науку в цілому, так і в особливості на оборонні науково-дослідницькі і експериментально-конструкторські роботи і прикладні дослідження в сфері оборони держави привело до “подвійного” впливу зменшення оборонних витрат на зменшення темпів розвитку економіки держави: як за рахунок короткотермінового ефекту зменшення оборонних витрат, так і за рахунок довготермінового ефекту зменшення технологічного рівня оборонного виробництва і розриву інноваційної ланки закритих циклів розробки, виробництва, експлуатації і утилізації озброєння і військової техніки (ВВТ). Виявлені закономірності і науково обґрунтовано порогові значення оптимальних витрат як за обсягом, так і за структурою витрат на оборону. Виявлені закономірності впливу оборонних витрат і витрат на науку дають можливість прийняти своєчасні заходи державними структурами при прийнятті управлінських рішень саме на стадії наукового передбачення і прогнозування щодо недопущення кризисів через ефективне управління ризиками соціально-економічної системи і забезпечення економічної стабілізації і розвитку.

На основі проведеного кореляційно-регресійного аналізу впливу оборонних витрат на розвиток економіки країн світу виявлено закономірність,

что оборонные расходы имеют как отрицательное так и положительное влияние на развитие экономики. Величина влияния оборонных расходов на экономическую динамику колеблется в зависимости от уровня развития страны, условий организации производства, определения приоритетов национальных интересов, реальных и потенциальных угроз, внешней и внутренней политики правительства и др., что может учитываться при определении направлений и размеров развития оборонного сектора экономики Украины.

Усовершенствованы процессы планирования и мониторинга главных направлений работы относительно улучшения влияния конверсии ОПК Украины на укрепление обороны и инновационное развитие национальной экономики, главными из которых есть: аккумуляция средств на приоритетных направлениях фундаментальных исследований, создания новых и модернизации существующих ВВТ, контроль за их эффективным использованием; участие в формировании и функционировании основы (ядра) ОПК; разработка правового механизма повышения самостоятельности и эффективности работы производственных единиц; экспертный анализ и обоснование предложений относительно демонополизации и разгосударствления военных научных объектов; содействия использованию научно-технических разработок двойного назначения в оборонном и гражданском секторах экономики всех форм собственности на основе создания технопарков и технополисов; оптимизация взаимных связей оборонных и гражданских научных учреждений; экспертная оценка степени секретности оборонных научно-технических разработок; участие в создании финансово-промышленных организаций по разработке и производству ВВТ; организация международного военно-технического сотрудничества в разработке совместных образцов ВВТ; расширения связей оборонных научно-исследовательских учреждений (НИУ) с гражданскими, создание совместных предприятий на базе НИУ и КБ по разработке перспективных образцов конкурентоспособной гражданской продукции, новейших технологий, а также через систему международной кооперации, интеграции и миротворческой деятельности по привлечению передовых достижений революции в военной сфере.

Усовершенствован механизм государственного регулирования по поддержке развития инновационной деятельности в ОПК Украины; процесс формирования и реализации основных принципов реформирования ОПК Украины, а также усовершенствования системы организации по преобразованию его в высокотехнологический, наукоемкий сектор экономики.

Ключевые слова: государственное регулирование, инновации, инновационная модель, инновационное развитие, национальная экономика, новейшие технологии, оборонно-промышленный комплекс, оборонная сфера, потенциал.

ANNOTATION

Rihtyuk V.L. Potential of defensive sphere in the innovative model of national economy development. – Manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of economic sciences on a speciality 08.02.03 - organization of management, planning and adjustment by

an economy. – State establishment “Institute of economical prognostication of the National academy of sciences of Ukraine”. – Kyiv, 2005.

It is determined a contemporary role and place of defensive sphere potential in the innovative model of national economy development in dissertation. The influence of double application technologies in innovative development of Ukrainian economy is definite. Priorities of state policy are grounded in the sphere of innovative activity in the Ukrainian military-industrial complex. The mechanisms of government control in relation to support of innovative activity development in the Ukrainian military-industrial complex are developed. It is improved processes of organization, functioning and development of military-industrial complex of the state in part of the use of modern scientific competitive technologies. Recommendations in relation to the improvement of organizational technological forms of innovative activity in the Ukrainian military-industrial complex are developed.

Keywords: government control, innovations, innovative model, innovative development, national economy, newest technologies, military-industrial complex, defensive sphere, potential.